

2. Антимонопольний Комітет України. Рекомендації щодо монопольного ціноутворення, Куперс енд Лайбранд, жовтень 1997 року.

3. Федеральная Торговая Комиссия США. Семинар. Недобросовестная Конкуренция, Киев, 21-25 апреля 1997 года.

УДК 336.2:390.1.101

Здобувач С.С. Гринкевич⁶ – Львівська КА

ПРО ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В РИНКОВИХ ЕКОНОМІКАХ

Розкривається зміст таких елементів системи оподаткування як об'єкт оподаткування, джерело сплати податку, одиниця оподаткування, суб'єкт податку, носій податку, податкова ставка, податкові пільги і податкова квота.

Ключові слова: податки, податкові ставки, пільги, квоти.

Doctorate S.S. Hrynkivych – Commercial Academy of Lviv

The main elements of tax system in market economies

The essence of elements of tax system, specifically: object of taxation, sources of tax payment, unit of taxation, subject of taxation, bearer of taxation, tax discount and tax quota, is revealed in the present article.

Key words: tax system, market economies, the main elements.

Однією з найголовніших ознак податків є те, що вони характеризуються одностороннім рухом вартості від платників до держави.

Розуміння податку як обов'язкового платежу фізичних і юридичних осіб до відповідних ланок бюджетної системи сприйнятливим тільки для практичних цілей. Кожен податок є не тільки носієм фіскальних відносин, а й виконує певну регулюючу дію; має побічні зовнішні для фіскалу соціальні наслідки. З огляду на це, податки доцільно розглядати не просто як економічну, а й як суспільно-соціальну категорію. Суспільна ціна податків вимірюється втратою частин особистого добробуту конкретними платниками із переміщенням цієї частини через бюджет до всього населення держави. Еволюція фінансових знань про суспільний характер податків нерозривно пов'язана з теоретичною концепцією Суспільних благ. Суспільні блага це такі види благ, джерелом забезпечення яких є кошти державного бюджету. Ті блага, що є суспільними, не виробляються приватною економікою, а забезпечуються тільки державою. Причому, якщо держава – орган з виробництва незамінних суспільних благ, то ці блага реалізуються споживачами за цінами, рівень яких запроваджується за суспільною згодою. Ціною суспільних благ є податки, і оплата суспільних благ – єдине можливе використання податкових надходжень. Завдяки цьому між державою – виробником суспільних благ і суспільством досягається еквівалентна мінова угода "блага – податки".

Розкриття суспільного призначення податків як соціально-економічної категорії, неможливе без визначення її внутрішніх властивостей, тобто функцій. Незважаючи на те, що податки є необхідним елементом централіза-

ції частини вартості ВВП в бюджеті для оплати суспільних благ і засобом перерозподілу цієї вартості між державою та підприємствами й громадянами, можна констатувати, що податки виконують фіскальну, регулюючу, контрольну функцію.

Фіскальна функція забезпечує об'єктивні передумови для формування матеріальної основи функціонування суспільства. З допомогою вказаної функції реалізується велика частина суспільного призначення податків, проявляються конкретні форми утворення грошових фондів держави, які забезпечують виконання покладених на неї функцій.

З огляду на фіскальну функцію держава повинна отримувати не просто достатньо податків, але головне – надійних. Податки як носії фіскальної суті мають відповідати таким вимогам: постійність, стабільність, рівномірність розподілу у регіональному розрізі.

Перша вимога означає, що податки повинні надходити до бюджету не у вигляді разових платежів з невизначеними термінами оплати, а рівномірно протягом бюджетного року в чітко встановленому порядку. Оскільки суспільне призначення податків полягає у забезпеченні витрат держави, то терміни їх сплати мають бути погоджені з періодичністю бюджетних асигнувань.

Суть другої вимоги визначається високим рівнем гарантій того, що передбачені Законом про бюджет на поточний рік доходи будуть отримані в повному обсязі. Немає сенсу встановлювати такі податки, які необхідних гарантій не дають, оскільки в цьому випадку невизначеною стає вся фінансова діяльність держави.

Третя вимога передбачає необхідність забезпечення всіх ланок бюджетної системи достатніми доходами для їх збалансування. Без цього виникає потреба в значному перерозподілі коштів між бюджетами, що зменшує рівень автономності кожного бюджету, ступінь регіонального самоврядування і самофінансування територіальних громад.

Розподільча функція закладена в сутності кожного податку, адже, як зазначалось, податки пов'язані з процесами перерозподілу вартісних пропорцій ВВП і національного доходу між платниками податків і державою. Причому обсяги цих вартісних пропорцій безпосередньо регулюються за допомогою податків. Суть регулюючої функції полягає у впливі податків на різні види діяльності їх платників.

Використання податків як фінансових важелів дуже складна справа, оскільки регулююча функція є обов'язковим явищем а міра впливу податків на вказані вище чинники залежить від фіскально-економічної політики, що є досить суб'єктивним явищем.

З огляду на регулюючу функцію носії фіскально-економічної суті мають відповідати таким засадам: фіскальної достатності (забезпечення необхідного рівня бюджетних надходжень); економічної ефективності (стимулювання підприємницької, інвестиційної, ділової активності через систему податкових пільг, диференціацію ставок оподаткування тощо); соціальної справедливості (фінансове забезпечення соціальних гарантій населення).

⁶ кафедра економічної теорії Львівської КА

Контрольна функція є виразом іманентної якості податків забезпечувати можливість для проведення державою податкового контролю. Податки виступають певними сигналізаторами якісних і кількісних вартісних пропорцій, які складаються в соціально-економічному житті суспільства внаслідок перерозподілу частини вартості ВВП і національного доходу. Це створює потенційні можливості для використання податків як засобу контролю.

Податкові відносини поєднують у собі водночас фінансові, регулюючі, контрольні ознаки. Тому специфічне суспільне призначення податків визначається не існуванням кожної функції зокрема, а тільки завдяки їхній єдності.

Завдяки з'ясуванню сутності та єдності податків можна дійти важливого висновку щодо необхідності чіткого розмежування об'єктивного функціонування податків з притаманними їм функціями та процесу їхнього використання державою в проведенні фінансово-економічної політики. Прояв податків та їх функцій в дії – об'єктивний процес, що виражає відносини базису. Фінансова ж політика, що проводиться державою, за допомогою податкового механізму – використовуючи податки – це відносини надбудови. Цей висновок дає змогу краще зрозуміти об'єктивність категорії "податок" і суб'єктивність дії держави, яка реалізує фінансово-економічну політику.

Завдання фінансово-економічної політики держави полягає не тільки у встановленні та практичній реалізації окремих форм оподаткування, але й у науковому обґрунтуванні елементів оподаткування, оскільки саме від них залежить механізм справляння того чи іншого податку. Елементи податку наведені на рис. 1.

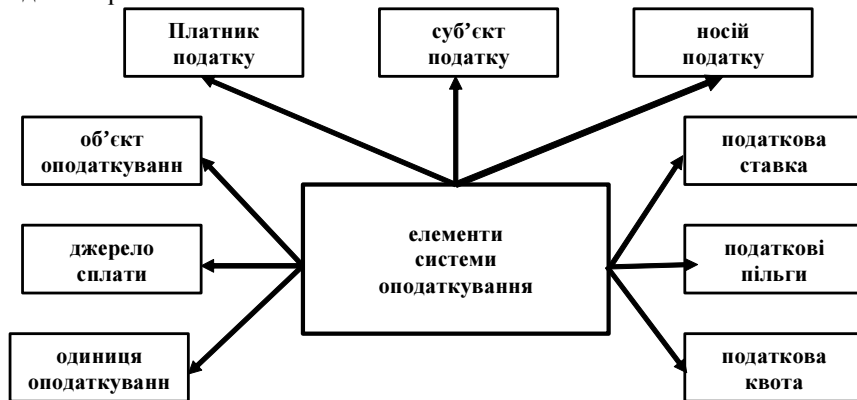

Рис. 1. Елементи системи оподаткування

Суб'єкт податку – будь-яка сторона, яка бере участь у процесі організації справляння податків. Як суб'єкт можуть виступати податкові закони; податкові та фінансові органи, що організовують виконання цих Законів; власне платники податків.

Платник податку – юридична чи фізична особа, яка безпосередньо перераховує податок до бюджету. Цікавими в цьому плані є думки класиків російської фінансової теорії. Так, Д. Львов підкреслював, що обов'язком кож-

ного громадянина є виділення на користь держави частини свого добробуту. Він виділив чотири категорії платників податків:

- всі громадяни, які зобов'язані сплачувати податки, незалежно від класу, статі, віку;
- платувати податки, незалежно від рівня оподаткування кожного з учасників зокрема;
- общини та інші установи, що працюють як юридичні особи;
- благодійні та інші установи, що працюють на засадах юридичної особи.

І. Озеров під платником розумів "ту особу, яка юридично несе податок". Не відрізняється істотно й думка П. Тарасова. Останній під платниками податків вважав усіх осіб, що проживають у державі, включаючи й іноземців, оскільки всі повинні нести податковий тягар, користуючись послугами держави.

Термін "платник" податку необхідно відрізнити від "носія" податку. Платник здебільшого є транзитною, посередницькою ланкою при проходженні доходів. Він не стільки сплачує податки до бюджету, скільки перераховує туди частину отриманих коштів від покупця. Реальним платником або носієм кожного податку є споживач, саме останній, оплачуючи вартість товарів і послуг, покриває все, що закладено в цінах реалізації – витрати виробництва й реалізації, прибуток, сплачені податки і збори усіх ланок, де відбувалося виробництво й просування товарів і послуг. Основним споживачем у кожній країні є її народ. Тому саме громадяни скрізь були і завжди будуть основними носіями податків. Іншої альтернативи у фінансовій науці не відомо.

Об'єктом оподаткування називають ті явища чи предмети, внаслідок наявності яких податок сплачується – земля, виробництво, особа тощо. Об'єкт повинен піддаватися чіткому обліку, мати безпосереднє відношення до платника і вказувати на те, що саме оподатковується. Назва податку майже завжди походить від об'єкта оподаткування. У фінансовій термінології об'єкт оподаткування часто ще називають податковою базою.

Питання визначення об'єкта оподаткування є досить дискусійним. Більшість економістів XIX ст. як об'єкт вбачали тільки чистий дохід платника податку. При цьому існували три підходи щодо визначення поняття "чистий дохід". А саме:

- об'єктивно-чистий підхід – частина валового доходу за вирахуванням витрат виробництва;
- суб'єктивно-чистий підхід – частина валового доходу, з якого вираховані не тільки витрати виробництва, але й витрати на задоволення найнеобхідніших потреб суб'єкта господарювання;
- майновий підхід – як об'єкт оподаткування виступає майно.

І. Озеров під об'єктом оподаткування розумів "факти або предмети, внаслідок наявності яких податок сплачується, наприклад, земля, промисел, особа". На його погляд, предметом для нарахування податків можуть виступати: особа; предмети споживання; окремі джерела доходу; загальний дохід; майно платника; момент переходу майна.

Вибір оптимального об'єкта оподаткування є суперечливим питанням з позицій фінансової практики. В об'єкті податку фокусуються суперечності фінансової та регулюючої функцій податків. З фінансової точки зору, держа-

ва зацікавлена у зростанні об'єкта податку в динаміці. З іншого боку, платник намагається сплачувати якомога менше, скорочуючи податкову базу, і, якщо – це співпадає з інтересами суспільства, то регулююча функція реалізується; в протилежному випадку можна констатувати наявність суперечностей у чинній системі оподаткування.

Чинним фіскальним законодавством України в якості об'єктів оподаткування визначені: доходи (прибуток); додана вартість; вартість окремих товарів; майно юридичних і фізичних осіб; інші об'єкти, передбачені законодавчими актами України.

Вказане визначення, на нашу думку, є вичерпним, ґрунтується на об'єктивних засадах фіскальної теорії. Разом з тим недостатнім є механізм його реалізації в практичній діяльності, окремі положення приведеної норми на практиці або ігноруються, або взагалі не виконуються.

При аналізі об'єкта оподаткування важливо дану категорію розмежувати з масштабом її вимірювання. Під останнім розуміють одиницю виміру об'єкта податку. В практиці податкової роботи застосовують фізичні та грошові одиниці оподаткування. Фізичний вимір характеризується більшою точністю, тоді як грошовий є більш відносним, має опосередкований характер і може бути більш-менш точним протягом незначного періоду часу. Грошова оцінка застосовується в тих випадках, коли потрібна інтегрована оцінка за декількома фізичними одиницями з урахуванням різних чинників, які не завжди мають фізичний вимір.

Поняття "об'єкт" оподаткування тісно переплітається з поняттям "джерело" податку. Під останнім розуміють фонд, із якого дійсно сплачується податок. Податок може сплачуватися із:

- доходу, звідки б він не отримувався;
- капіталу або майна, коли для покриття податку доводиться витратити його частину.

Джерело сплати податку може бути безпосередньо пов'язане з об'єктом оподаткування і може не мати до нього відношення. У першому випадку оподатковується дохід або майно, що приносить дохід, у другому – стягується податок на майно чи предмети, які перебувають в особистому користуванні і не приносять доходу.

Аналіз структури формування доходів як джерел сплати податків дає підстави розділити їх на дві категорії: надходження від власності й капіталу, які мають гарантований стабільний характер і безпосередньо не пов'язані з фінансово-господарським станом платника (це так звані пасивні доходи); надходження від основного виду діяльності, які безпосередньо залежать від форми участі платника в господарській діяльності, тобто активні доходи.

З огляду на приведену вище класифікацію джерел доходів, можна виділити два типи фіскально-економічних систем: синтетична; класифікаційна.

При першій як об'єкт оподаткування виступає сукупний дохід за певний проміжок часу. До сукупного доходу включаються всі надходження від усіх видів діяльності і поділ доходів на активні і пасивні не проводиться.

Друга система передбачає поділ доходів на окремі групи, кожна з яких оподатковується за своїми специфічними правилами й методиками. Країни, що використовують цю систему, диференціюють доходи не тільки на активні й пасивні, але й класифікують їх у розрізі кожної підгрупи.

Кількість класифікаційних груп для різних держав є різною. Так, фіскально-економічна система Непалу включає дев'ять груп, Індії – одинадцять. Класифікаційна система Великої Британії складається з шести груп і включає: доходи від нерухомості; дохід від лісових масивів, що використовуються з комерційною метою; доходи від державних цінних паперів; доходи від промислово-торгівельної діяльності і доходи від вільних професій; заробітна плата, пенсії; дивіденди та інші доходи, що підлягають розподілу.

Зазначимо, що класифікаційна фіскально-економічна система не завжди характеризується поділом доходів на групи. Інколи їй притаманно групування доходів за джерелом їх надходження. Зокрема, систему платежів у колишньому Радянському Союзі не можна вважати класифікаційною, хоча й вона передбачала поділ доходів за окремими критеріями. Наприклад, доходи від роботи за наймом у державних підприємствах і підприємствах, що належали релігійним та благодійним організаціям. В основі такого поділу лежав принцип відношення до державного сектора економіки.

УДК 334.722.8: 35.073.515

О.А. Попік – Луцький ДТУ

КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні надзвичайно актуальними для відкритих акціонерних товариств, які створені в процесі приватизації, та бажають залучити як іноземні, так і вітчизняні інвестиційні ресурси, є питання вмілого та грамотного управління своїми підприємствами. Саме тому компетентність у справах корпоративного управління та глибоке розуміння його найважливіших принципів є одним з головних питань для вітчизняних підприємств та економіки України в цілому.

Ключові слова: ринкові відносини, управління, корпоративне управління, корпоративна культура, акціонер і акціонерне товариство.

О.А. Popik – STU of Luc'k

Corporate management in conditions of conversion the economic development

On the modern stage of development the market relations in Ukraine the most actual for the OAA is the question of the skilful and literate management by enterprises. That is why the competention in affairs of the corporative management and the understanding its the main principles is one of the most important question for the native enterprises and the economy of Ukraine in the work.

Key words: market relations, management, corporative management, corporative culture, shareholder, joint-stock company.